

Никола Благојевић

КАКО НАС ОДАЈЕ ЈЕЗИК?

*Форензичка лингвистика – проблем
ауторства*

Форензичка лингвистика је примењена дисциплина. Она има за циљ да утврди како је неки текст настао, ко је аутор текста, да понуди одговор на питање шта је говорник намеравао да каже, да утврди да ли одређени текст садржи претњу, да ли је признање изнуђено или фалсификовано, да ли особа лаже или говори истину итд. „Да би решио ове проблеме, лингвиста користи одређени алат“. Он мора познавати „структуру гласовног система језика: како се граде речи, како се комбинују речи и реченице и која све значења могу имати речи, фразе и реченице. Лингвиста трага за језичким обрасцима и недоследностима у тим обрасцима“ (Ускоковић 2007).

Сваки текст или део изговореног језика може потенцијално бити форензички текст, док се он може посматрати у дозвољеном или криминалном контексту. Текстови који се анализирају у форензичкој лингвистици разликују се и по дужини и по начину настанка. Они могу бити писани руком, могу били изговорени (снимљени), куцани или у новије време у електронском облику (имејл, СМС). Писани текст може бити и контекстуално независан, као што је случај са нпр. пословним писмима, или контекстуално условљен, као што је СМС текст порука (Grant 2008). Врсте *текстова* којима се бави форензичка лингвистика су следеће: писма и опроштајна писма пред извршење самоубиства, претећа писма, признања, изнуде, дневници, разни документи, а могу се анализирати и литерарна дела. Ти текстови могу бити упућени ширем или ужем аудиторијуму, а могу бити и јако емоционални док сваки од њих има своје одлике. Тако, на пример, оригинални самоубилачки за-

пис је врло кратак (са мање од 300 речи), концизан и садржи реченице које алудирају на сам тај чин.

Једна од области којом се бави форензичка лингвистика је и анализа ауторства. Она покушава да утврди ко је аутор анонимног текста или да потврди ауторство лица које је потписано да је аутор тог текста (претећег писма, поруке са мобилног телефона, имејла итд.). „У пракси би то значило следеће: Општајно писмо је пронађено поред тела. Чини се да је реч о самоубиству. Али, како можемо знати да ли је писмо право, да ли је особа била натерана да га напише, а потом убијена, или је заиста дигла руку на себе? Лингвиста у овој ситуацији мора да пореди текст са другим, неспорним, општајним писмима, али и са писмима осумњичених: попут мужа, жене, рођака или неког другог коме иде у прилог смрт жртве. Тек тада се утврђује ко је прави аутор поруке“ (Ускоковић 2007).

Важну улогу у свему томе има језик јер се његовом анализом долази до резултата. Језик се не добија рођењем, он није нешто што је наследно, већ језик учимо током живота тако да је он и социјално условљен. Због тога је језик категорија која је осетљива на утицаје који долазе од разних извора, укључујући ту и медије и друге оглашиваче. И образовање може имати дубок утицај на употребу језика. Истраживање ауторског идентификовања је у развоју, а у новије време све је више у употреби и термин *ауторско приписивање*.

За решавање проблема ауторства важна је и анализа *идиолекта*, као и одређених образаца коришћења језика (речник, колокације, изговор, правопис, граматика итд.). „Идиолект се дефинише као лични језик, тј. као језик појединца. Лингвиста када приступа проблему ауторства испитаника креће од теоријског става да сваки говорник матерњег језика има своје посебне и појединачне верзије језика којим говори и пише, као и претпоставке да ће се оне манифестовати у текстовима кроз препознатљив и идиосинкратски избор. Сваки говорник има веома

велики активни речник који се изграђује током много година, а који се разликује од речника других говорника и по преференцијама за избор одређених ставки“ (Coulthard 2004). То значи да једна особа чешће употребљава одређене речи, тј. изразе, односно да има узречице по којима се она разликује од неке друге особе. За ту потребу осмишљени су и компјутерски програми који израчунавају учесталост употребе одређених речи у тексту.

То су програми који се користе за одређивање језичког стила и то обично код писаног текста када је ауторство анонимно или спорно. Такав је и програм *Stylometry*. У највећој мери се заснива на помоћи рачунара код статистичке анализе, на вештачкој интелигенцији и на приступу доступних текстова преко интернета. Овај програм могу користити и нестручна лица. Раније је овај програм издвајао најређе и најупечатљивије елементе текста док савремене технике могу да изолују идентификацијске обрасце, чак и заједничке делове говора. Принцип рада овог програма је следећи: У једном методу текст се анализира да би се пронашло 50 најчешћих речи. Дужи текст се дели на комаде од по 5000 речи и сваки од комада се анализира како би се пронашла учесталост тих 50 речи. На крају се посматра сразмерност учесталости, која ако се поклопи, указује на ауторство исте особе. Ово је пример када се одређује ауторство неког књижевног дела, тј. да ли дела која се пореде припадају истом аутору.

Неки текстови, по свом контексту, су јасно у интересу полицијских истражитеља и ширих судских процеса. Ти текстови могу бити, на пример, претећа или узнемирујућа писма, записи о откупу или сексуално експлицитни разговори преко интернета између мушкарца средњих година и малолетне девојчице. Многи текстови који се анализирају као део форензичког рада нису искључиво криминални. Они могу бити написани од стране професионалног лица или од стране мање образоване особе са тенденцијом да задиве читаоца или без те тенденције.

Тим Грант у свом делу *Approaching questions in forensic authorship analysis* наводи поделу Харолда Лова о функцијама ауторства. Ова подела се односи највише на књижевно и историјско приписивање а прави разлику између *претходног, извршног, декларативног и поновљеног* ауторства. Ту *претходно ауторство* описује утицаје претходних текстова на новонастали текст, што није знак плагијаторства, па га слободно можемо поредити са метатекстом. Функција *извршно ауторство* каже да је извршни аутор онај који је ангажован у формулисању и изражавању идеја, тј. особа која прави избор речи за производњу текста. То не мора бити само једна особа. Постоји могућност да више извршних аутора учествује на стварању једног текста. Извршни аутор је обично фокус истраге у судској анализи када је питање „Ко је написао овај текст?“. *Декларативно ауторство* обично се односи на званична документа као што су извештаји Владе или извештаји организација. На такав извештај лидер организације може да стави свој потпис и да брани ставове и мишљења у њему као своје иако он није извршни аутор. Пример који наводи Тим Грант, где ауторска анализа открива поделу рада између извршног и декларативног аутора је из Фостеровог дела *Аутор непознат (Author Unknown)*. Овде он тврди да је аутор неких новинских чланака које је потписао Тони Блер, бивши британски премијер, у ствари његов секретар Алистер Кембел. У овом случају Алистер Кембел је извршни аутор а Тони Блер декларативни. Исто се може применити и на говоре политичара. *Поновљено ауторство* може се у великој мери посматрати као уредништво које се спроводи од стране извршног аутора или неког спољног рецезента. Оно, наравно, може бити значајно у стварању целог рада или бити ограничено на мање предлоге, фразе, знакове интерпункције. За професионално писање увек постоји сумња да је риверзионистичко што обично подразумева доста прерада од стране оригиналног аутора, уредника, издавача и критичара.

Код анализе ауторства Тим Грант издваја четири различита питања. То су:

- *Како је текст настао?*
- *Колико особа је учествовало у производњи текста?*
- *Каква врста особе је написала текст? и*
- *Какав је однос између текста који се пореди са текстом са којим се пореди?*

Ово су само нека од питања која се постављају, а свако од њих захтева другачији приступ и посебне методе.

Питање *Како је текст настао?* треба да утврди, између осталог, да ли је реч о плагијату, да ли је особа написала текст, а да је можда била натерана на то (пример изнуде признања од стране полицијских истражитеља када се у тексту примећује присуство термина својствених припадницима полиције и када текст-изјава изгледа као низ одговора на постављена питања). У овом случају се истражује и идиолект.

Колико особа је учествовало у производњи текста може се одредити уз помоћ програма *Stylometry* о коме је било речи у овом раду.

Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века Ендрју Мортон представио је анализу која је постала позната као „CUSUM анализа“. Ова анализа је била оспоравана а требало је да буде у стању да идентификује страна уметања у текст користећи графиконе. Питање *Каква врста особе је написала текст?* може бити од користи код решавања проблема ауторства једног текста. Ово питање је у вези са друштвено-језичким и психолошким профилисањем. Ови профили су ређе прихваћени као доказни материјал, али могу помоћи полицији у истрази. Последње питање, *Какав је однос између текста који се пореди са текстом са којим се пореди?*, са собом доноси још нека потпитања која указују на различите структуре.

Проблем форензичке анализе ауторства је јако обиман и пружа различите могућности за рад. Он по себи обухвата многе области и питања од којих су нека укратко изложена у овом раду. У ауторској ана-

лизи не постоји једно питање као што не постоји ни јединствена, универзална техника која би се применила на сваки проблем. Често, добар исход, захтева комбиновање више различитих техника.

Литература

- 1) Coulthard, M. 2004, „Autor identification, idiolect and linguistic uniqueness“, *Applied linguistics*, бр. 25, стр. 431-447.
- 2) Grant, T. 2008, „Approaching questions in forensic authorship analysis“, у: J. Gibbons & M. T. Turrell (eds) *Dimensions of forensic linguistics*, стр. 215-229. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- 3) Juola, P. 2006, „Authorship Attribution“, *Foundations and Trends in Information Retrieval*, вол. 1, бр. 3, стр. 233-334.
- 4) Uskoković, Z. 2007, I govor otkriva ubice, у: *Forensic Linguistics*. Адреса сајта: <http://forensic-linguistic.webs.com/prvikoraci.htm> (10. 1. 2011.)
- 5) *What is forensic linguistics?* у: „Centre for Forensic Linguistics“, Aston University, 2008 [Доступно 11. 1. 2011. на интернет адреси http://www.forensiclinguistics.net/cfl_fl.html]